

Організація театральної-ігрової діяльності школярів як засобу їх соціального розвитку в процесі навчання

Валентина ШАХРАЙ,

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри соціальної роботи Білоцерківського інституту економіки та управління ВНЗ «Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна»

Якісне оволодіння знаннями, насамперед з гуманітарних та суспільствознавчих дисциплін, є основою соціального розвитку підлітків та учнівської молоді. Використання у процесі вивчення цих дисциплін театральних прийомів та методів завдяки їх емоційно-образній дієвості сприяє більш міцному засвоєнню учнями знань, що робить для них зрозумілішою, ближчою картину соціального світу. Чим чіткішим для людини, зокрема молодшої, є образ навколишньої дійсності, тим адекватнішою буде її соціальна поведінка. Звернення до можливостей театральної гри у процесі шкільного навчання актуалізується у сучасній ситуації, коли в культурі формується новий тип раціональності, а «в організації розумових процесів зростає роль пізнавальної діяльності асоціативно-образного типу, механізмів інтуїції (інсайт)» [7, с. 5]. Це зумовлює необхідність ширшого використання театральних-ігрових методів як у процесі виховання, так і навчання.

До проблеми організації театральної-ігрової діяльності школярів звертаються у своїх працях І.Масанділова, Н.Миропольська, О.Михальова, О.Нікітіна, Т.Полякова, Л.Серих, вказуючи насамперед на спроможність засобів театрального мистецтва підсилити естетичний вплив навчальних дисциплін, підвищити інтерес до предмета і побіжно звертаючи увагу на соціальний розвиток школярів через театральну гру. Надзвичайно цінними для активізації театральної-ігрової діяльності школярів у процесі навчання є ідеї соціоігрової педагогіки О.Єршової та В.Букатова, мета яких – відхід від абстрактних педагогічних завдань і перенесення уваги на взаємодію, спілкування дітей між собою [4, с. 122].

У цій статті ставиться завдання окреслити можливості театральної гри у навчальному процесі та запропонувати варіанти організації театральної-ігрової діяльності школярів під час вивчення предметів гуманітарного циклу, акцентуючи увагу на різних аспектах соціального розвитку учнів.

Зупинимось насамперед на з'ясуванні потенціалу театральної гри в процесі навчання. Вона, зокрема, допомагає надовго зберегти в пам'яті яскраві та глибокі враження від матеріалу, що вивчається, адже під час гри відбувається звернення не лише до розуму учня, але найперше до його почуттів. Як стверджує В.Букатов, системне введення театральних методів та прийомів у навчальний процес сприяє утвердженню альтернативного погляду на навчання – не як на засвоєння знань, а як на «переродження

(піднесення) душі під час опанування навчального матеріалу, що будить її приспані сили, допомагаючи збудити творчу природу. Внаслідок цього учні не стільки механічно засвоюють навчальний матеріал, скільки душевно обживають його... Навчальний матеріал із самоцінності стає місцем зустрічі учнів, місцем відкриття «себе в іншому» та «іншого в собі» [2, с. 86]. Це буде кроком до переборення технократичності навчання, яке, вступаючи у резонанс із насиченою технократичним довкіллям, не сприяє розвитку конкретної дитини, а підминає її під себе, як важкий каток [там само, с. 83].

На думку О.Бетретдінової, вплив того чи іншого навчального предмета на різнобічний розвиток дитини залежить насамперед від розвиненого інтересу до цього предмета. «Проблема інтересу – це не тільки питання про гарний емоційний стан дітей на уроках; від її розв'язання залежить, чи будуть у подальшому накопичені знання мертвим тягарем, чи стануть активним надбанням школярів. У триєдиному завданні – навчання, розумовий розвиток і виховання особистості – інтерес є сполучною ланкою. Саме завдяки інтересу як знання, так і процес їх набуття можуть стати рушійною силою розвитку інтелекту і важливим чинником виховання всебічно розвиненої особистості» [1]. Розвитку навчального інтересу сприяють нетрадиційні, інноваційні форми організації навчального процесу, до яких можна віднести вивчення предметів з використанням елементів театральної педагогіки.

О.Михальова наголошує, що «театралізація в шкільному освітньому процесі сприяє розвитку інтересу як джерела пошукової, творчої і рухової активності учня і впливає на зміну спрямованості навчання від предметно-змістової до процесуально-діяльній» [10, с. 84]. Дослідниця розглядає театралізовану гру як активний метод навчання, що посилює ефективний розвиток дітей, формування їхніх практичних вмінь і навичок, співробітництво педагогів та дітей як суб'єктів цілісного освітнього процесу [там само, с. 102]. За допомогою театралізованої гри освітній процес спрямовується на «виращування» особистісного потенціалу людини, підготовку її до адекватної діяльності в майбутніх предметних та соціальних ситуаціях [там само, с. 80].

Використання театральних методів на уроці розвиває у дітей емоційно-образне сприйняття подій, фактів, тим самим сприяючи їх глибшому переживанню та кращому осмисленню і, відповідно, виробленню до них адекватного ставлення. Театральні елементи у процесі навчальної діяльності надають учнівським будням святковості, розкутості, свободи, піднімають настрій, сприяють виявленню ініціативи, самостійності. Досить важливим є розвиток за допомогою театральних засобів навичок соціальної комунікації у дітей – розширення їх лексичного запасу, оволодіння культурою, красою мовлення (інтонація, вимова, підтекст), становлення соціального інтелекту, формування навичок самопрезентації, вироблення вміння працювати в групі, виховання почуття взаємодопомоги тощо. Вагомою є роль навчальних дисциплін у засвоєнні сценаріїв основних соціальних ролей (чому особливо сприятиме театральна гра), як конвенційних, так і особистісних.

Між дітьми та вчителем у процесі навчальної театральної-творчої діяльності виробляється демократичний стиль взаємин, педагог розкривається перед учнями як особистість, яка передає їм не тільки знання, а й життєвий досвід, забезпечуючи справжнє, а не ритуальне спілкування, що є ще характерним, значною мірою, для сучасної школи, адже багато уроків «виявляються насправді лише ритуалом – коли вчитель робить вигляд, що вчить, а сумірні діти роблять вигляд, що вчать. У цьому разі відсутнє спілкування (тобто взаємне реагування)» [3, с. 4].

Отже, можна зробити висновок, що за допомогою організованої в навчальному процесі театральної гри відбувається різнобічний розвиток особистості, зокрема здійснюється становлення її соціальної компетентності, удосконалюються комунікативні вміння та навички, збагачується, урізноманітнюється картина довколишнього соціального світу, поліпшується соціальна взаємодія, насамперед з однолітками та педагогами. Водночас театральні засоби не діють автоматично, а потребують дотримання відповідних педагогічних умов. Найважливішими умовами використання театральних методів під час вивчення навчальних дисциплін, на нашу думку, є такі:

– театральна-педагогічна готовність вчителя-предметника, оволодіння ним основними елементами режисури і акторської гри, впевненість педагога у доцільності й ефективності використання театральних засобів;

– утвердження суб'єкт-суб'єктних взаємин між педагогами й учнями, довіра вчителя до дітей, віра в їхні творчі сили, самостійність та відповідальність;

– усвідомлення сутності навчання не лише як процесу передавання й засвоєння знань, а передусім як шляху соціального становлення особистості, набуття соціального досвіду, самоствердження, проектування свого майбутнього;

– прагнення педагога допомогти дітям з різними особистісними проблемами (замкнутість, ізолюваність, схильність до девіантної поведінки, напруженість у стосунках з ровесниками, невміння повноцінно адаптуватися в сучасному соціумі) за допомогою театральної гри досягати гармонійних стосунків з навколишнім світом.

Необхідно зазначити, що на уроках доцільно застосовувати не весь арсенал театральних-педагогічних методів і прийомів, а лише окремі з них, ті, що найбільш відповідають певній проблемі та навчальній ситуації. На основі аналізу використання театральних-ігрових методів у процесі вивчення навчальних дисциплін можна визначити три основні їх види: театральні ігри, що наближаються насамперед до етюдного методу (їх можливості розкриті в соціоігровій педагогіці В.Букатова та О.Єршової); театральна-імпровізаційна гра, яка будується на ідеях спонтанності психодрами (соціодрами); театралізація навчального матеріалу на основі розробленого сценарію (уроки-спектаклі; елементи театралізації на уроках, у позакласній роботі з предмета тощо).

Як стверджують В.Букатов та О.Єршова, театральні засоби й прийоми корисні для ефективного засвоєння учнями знань з усіх дисциплін – як гуманітарного, так і природничого циклів [4]. Водночас, коли йдеться про соціальний розвиток школярів, формування соціальної компетентності особистості, то, на нашу думку, потрібно насамперед використовувати можливості гуманітарних предметів – літератури, історії, художньої культури.

Належний, емоційно насичений матеріал, що закладає підґрунтя для застосування в навчально-виховному процесі театральних методів, зокрема театральних ігор, мають такі навчальні дисципліни, як «Мистецтво» та «Художня культура» [9; 11]. Ми пропонуємо варіанти організації театральної-ігрової діяльності школярів у процесі вивчення цих дисциплін.

У 9-му класі, вивчаючи тему «Театр як синтез мистецтв», для активізації пізнавально-творчої діяльності учнів можна провести театральну гру «Наш театр»: клас розподіляється на декілька груп і кожна група готує міні-спектакль (визначаючи «режисера», «актора», «художників» та «представників інших театральних професій»). Підготовка таких

міні-спектаклів відбуватиметься у позаурочний час, а самі їх покази можуть здійснюватися безпосередньо на уроці.

Вивчення теми «Художня культура як духовне явище», що передбачає порівняння зразків народної і професійної культури, поживається організацією з учнями театральної гри «Експерсія музеєм». Клас розподіляється на дві групи, і вчитель пропонує завдання: «Нам усім разом потрібно відтворити роботу великого музею, в якому зберігається зібрання творів народної та професійної культури. Одна група буде демонструвати зали, що репрезентують народну культуру, а інша – ті, де представлена творчість професійних митців. Кожна із груп обирає собі експурсовода (загального для всіх зал чи кожної окремо)». Після підготовчої роботи (близько 20 хв) учні «проводять експерсію» залами уявлюваного музею.

Під час розгляду теми «Художня культура і світ людини» навчальну активність дітей підвищить таке театральне-ігрове завдання: у чотирьох кутках класної кімнати виставляються репродукції картин, що відображають різні пори року (або різні емоційні стани людини (радість, сум, натхнення, тривоги тощо)). Вчитель пропонує дітям підійти до тієї картини, котра їм за настроєм у цей час є найближчою. Кожний учень має висловити одним словом (однією фразою) чи жестом те, що об'єднує його з цією картиною.

Під час висвітлення теми «Художні напрями та стилі» для зацікавлення школярів навчальним матеріалом, спрямування їх на творче його осмислення доцільно провести театральну гру «Театральна зустріч художніх напрямів та стилів». Клас розподіляється на групи по три-п'ять осіб. Кожній групі дається завдання відтворити найхарактерніші ознаки великих європейських стилів: античності, готики, Ренесансу, бароко, класицизму, романтизму, реалізму, імпресіонізму (створюючи скульптурні групи, «оживляючи» твори живопису, виголошуючи монологи, діалоги тощо). Можна також виділити групу експертів (журі), що визначить, якій групі вдалось найкраще за допомогою театральної гри відтворити відповідний художній стиль.

У процесі вивчення тем «Художня культура та середовище» і «Художня культура рідного краю» для розширення можливостей творчого пошуку дітей, поглиблення інтересу до культурних явищ, що їх оточують, корисним буде проведення театральної гри «Я висвітлюю культуру в ЗМІ». Школярам пропонується побути у ролі журналіста певного видання (це спрямує учнів на більш серйозне пізнання наявних друкованих ЗМІ, тому що їх знання у цій сфері дуже обмежені) чи конкретної телевізійної програми і підготувати репортаж про культурну пам'ятку (подію) світового, всеукраїнського чи регіонального значення.

Доцільним є використання театральне-ігрового елемента на уроках художньої культури й у 10-му класі. Наприклад, під час вивчення теми

«Театральна культура» (розділ 1), присвяченої обрядовому пратейтру, учням пропонується ігрова форма роботи: «Сьогодні у нас конкурс народних ігор, ігор з драматичною дією. Ми розіберемося на групи, і кожна група, що братиме участь у конкурсі, буде демонструвати одну-дві гри. Зараз ми оберемо журі, яке оцінюватиме виступи груп і визначить найяскравіший із них».

Вивчення теми «Театральна культура» (розділ 2), що розкриває особливості функціонування давнього шкільного театру, доречно поєднати з розігруванням інтермедії на новий лад, де у традиційних образах інтермедій (з уведенням нових, сучасних) розкриваються проблеми нинішнього суспільного життя.

Сприйняття та засвоєння матеріалу теми «Театральна культура» (розділ 3), що висвітлює історію українського театру ХІХ – початку ХХ ст., будуть глибшими та емоційнішими, коли учні від імені відомих українських акторів (М.Заньковецької, М.Садовського, П.Саксаганського та ін.) і драматургів (І.Карпенка-Карого, М.Старицького, М.Кропивницького) розповідатимуть про «власну театральну долю» (на основі підготовленого домашнього завдання).

Театральні ігри у процесі вивчення художньої культури можуть бути найрізноманітнішими з огляду на творчу спроможність учителя та учнів. Найголовніше – вони мають посилити інтерес дітей до предмета, спрямувати їх до пошуку різноманітної інформації з багатьох джерел, розвивати навички групової роботи, вміння ефективної соціальної комунікації.

Засвоєння учнями знань з дисциплін «Мистецтво» та «Художня культура» має супроводжуватися не тільки театральними іграми, але й використанням різноманітних театралізованих елементів (прогриванням ролей на основі літературного матеріалу, розробленого заздалегідь сценарію). Під час вивчення теми «Античне мистецтво» (6-й клас) можна звернутися до театралізації як у процесі уроку (наприклад, розігрування уривків із трагедії Есхіла «Прометей закутий»), так і під час позаурочної (гурткової) роботи з предмета (підготувавши театралізоване заняття «У театрі Стародавньої Греції»). Н.Миропольська для поглиблення знань із теми «Греція» (11-й клас) пропонує організацію позаурочного театралізованого заходу, у структуру якого входить прогривання учнями сцен з вистав за п'єсами Арістофана «Жаби» та «Оси», монологів дев'яти муз [8, с. 167–176].

У процесі позаурочної роботи з художньої культури формами педагогічної взаємодії зі школярами, де доцільним є використання театральне-ігрових методів, можуть стати літературно-мистецькі вітальні, завдяки яким відбуватиметься реалізація різноманітних міжпредметних зв'язків (української та зарубіжної літератури, історії). Одним із цікавих заходів літературно-мистецької вітальні буде вечір «І слави золота круг Заньковецької Марії»,

присвячений життю та творчості видатної української акторки [5].

Широкі можливості театральної гри необхідно використовувати також на уроках з історії та у позакласній роботі з предмета, що відчутно розширить історичні знання підлітків, сприятиме розвитку в них інтересу до проблем світової й вітчизняної історії. Історія завдяки театралізації оживе, стане ближчою до дітей, спонукатиме їх вдумливіше сприймати минуле, бачити в ньому прекрасне та огідне, величне та низьке і на основі цього формувати естетичну, громадянську оцінку сучасного суспільного життя.

Уведення у процес вивчення історії театральних ігор є результативним. В.Букатов звертає увагу на досвід вчителя історії В.Головіної, яка застосовує ігри під час вивчення складних тем, опанування яких учнями викликає певні труднощі (наприклад, тема «Французькі просвітителі XVIII ст.»). На початку уроку вчитель коротко ознайомлює дітей з поглядами провідних французьких просвітителів. Клас розбивається на групи (дві-три парти – команда). У кожній групі розподіляються ролі: «історик», «просвітитель», «король», «представники народу» – та організовується робота з підручником. Кожна група опрацьовує матеріал про одного із просвітителів – Ж.-Ж. Руссо, Ш.Монтеск'є, А.Вольтера та ін. Після цього по черзі виступають «просвітителі», які розповідають про свої погляди (може допомагати вся група). Після них – «історики», які дають оцінку своєму просвітителю, потім «королі» і «народ», котрі ставлять запитання «просвітителю» (ім допомагають «історики»). Результат уроку – надзвичайна активність дітей, участь у грі всіх учнів, навіть тих, які зазвичай досить інертні, коли «і часу вистачило, і урок вийшов нестомлюючий. А все тому, що рухалися, говорили, грали, ... гра зняла напругу, страх невдачі і мотивувала інтерес» [3, с. 29–31]. Такий театральний метод доцільно використовувати у процесі вивчення багатьох тем вітчизняної та всесвітньої історії.

Театралізація під час вивчення історичного матеріалу дає можливість активізувати дітей, стимулює розвиток їхніх здібностей, прагнення якнайкраще пізнати епоху, що вивчається, дарує учням почуття радості, натхнення, особливо тим із них, котрим теоретичний шлях осягнення історії рідного та інших народів є певною мірою складним.

Засоби театралізації, які використовуються в процесі вивчення історії, різноманітні. Це може бути підготовка невеликих сценок, що торкатимуться окремих моментів теми, котра розглядається, чи більш об'ємних постановок, що триватимуть цілий урок у вигляді уроку-спектаклю. Все залежить від бажання, уподобань, театральної та загальнокультурної підготовки вчителя історії. Сценарії театралізованих дійств історичної проблематики педагог створює як самостійно (залучаючи до цього процесу і дітей), так і звертаючись до різноманітних літературних творів.

На наше переконання, театралізацію на уроках історії варто використовувати насамперед у 5-му класі, коли історія має відкриватися дитині через емоційну сферу, викликати почуття гордості, любові до рідного народу, його героїв і подвижників. Особливо цікавим матеріалом для театралізації є періоди Київської Русі, козаччини. Так, після вивчення теми «Княжа Русь-Україна» для посилення виховної дії пропонуємо із дітьми підготувати виставу «Княжа Україна» (сценарій розроблений за творами О.Олеся) [8, с. 208–224]. Вона складається з декількох частин, тому окремі з них можна розгрукати під час вивчення відповідних навчальних тем. Постановка «Княжої України» матиме позитивний вплив на школярів і під час вивчення тем «Виникнення та розквіт Київської Русі», «Київська Русь за часів роздробленості» в 7-му класі. Доцільним буде її використання також у позакласній роботі, зокрема під час проведення Днів історії в школі, тематичних вечорів, присвячених минулому рідного народу.

Складовою підготовки і постановки вистави «Княжа Україна» є бесіди з дітьми за орієнтовними питаннями: «Які почуття відобразив у своєму творі автор?»; «Яке ваше ставлення до цих подій?»; «Чим би ви хотіли бути схожими на наших пращурів?»; «Чи подобається вам виступати в ролі князів, воїнів?» тощо. Такі питання допоможуть підліткам внутрішній світ, віднаходити морально-етичні, громадянські зв'язки зі своїми попередниками, формувати відчуття нероз'єднаності поколінь, розвивати естетичні смаки.

Як фрагмент уроку під час вивчення тем «Скрутні часи Київської Русі. Боротьба з кочовиками» (5-й клас) чи «Роздробленість Київської Русі. Ідея єдності в «Слові» (7-й клас) пропонуємо здійснити театралізацію поезій О.Олеся «Половецька неволя», «Похід Ігоря Святославича на половців», «Бій над Каялою», «Плач Ярославни», об'єднавши їх у композицію «Ігорів похід» [там само, с. 196–202].

У процесі підготовки історичної постановки «Ігорів похід» з'являється можливість здійснювати різноманітні міжпредметні зв'язки, використовуючи в роботі зі школярами твори різних видів мистецтва (музичного, образотворчого, літератури). Доцільним є ознайомлення підлітків з уривками «Слова о полку Ігоревім» давньоруського автора та його перекладами (Т.Шевченка, М.Рильського), творами образотворчого мистецтва («Бій скіфів зі слов'янами», «Після побіи Ігоря Святославича з половцями» В.Васнецова, «З походу князя Ігоря» П.Андрусіва, ілюстрацією до «Слова о полку Ігоревім» В.Лопати), класичною музичною спадщиною (опера «Князь Ігор» О.Бородіна) тощо. Це дасть змогу учням побачити, як по-різному сприймається одне й те саме історичне явище різними митцями. Можливо, це стане поштовхом до власної творчої діяльності школярів, яких надихне звернення до яскравих сторінок минулого рідної країни.

У 8-му класі під час вивчення теми «Запорозька Січ у другій половині XVII ст.» ефективною для формування патріотичних почуттів стане театралізація з умовною назвою «Сіркова Січ» (за мотивами історичного роману у віршах Л.Горлача «Чисте поле»), присвячена легендарному кошовому Запорозької Січі Іванові Сірку [там само, с. 203–208].

У позаурочній роботі з предмета можна вдаватися до більш масштабних постановок, наприклад, під час ознайомлення школярів з такою трагічною сторінкою в історії українського народу, як Голодомор 1932–1933 років. Емоційно-естетичне розкриття цієї теми сприятиме глибшому осмисленню підлітками подій, розвиватиме почуття співпереживання людським стражданням. З цією метою можна підготувати зі старшими підлітками виставу «Вінець надії», яка в символічно-образній формі висвітлює трагедію [12, с. 159–170].

Звертаючи увагу на доцільність використання у процесі вивчення школярами історії України театральних засобів, зазначимо, що у минулому нашого народу можна знайти безліч тем, театралізація яких буде досить цікавою для дітей. Використання історичного матеріалу для постановки вистав, з одного боку, дасть можливість учням краще пізнати історію Вітчизни, глибше її усвідомити і засвоїти, а з іншого, розвиватиме соціальну активність школярів, формуватиме якості громадянина, патріота.

Значний потенціал для використання комплексу засобів театральної педагогіки має вітчизняна та зарубіжна література. Література і театр – це два види мистецтва, які взаємодоповнюють один одного, адже їх об'єднує слово. Вивчення літературних творів розкриває перед учнями широку палітру людського життя – як із його красою, піднесеністю, високими та світлими почуттями, так і з напруженістю, конфліктами, протистояннями. Театральна гра допоможе учням не тільки усвідомити художню вартість того чи іншого твору, а й краще пізнати реальне життя, розвинути критичне мислення, сформулювати оцінку міжособистісних та соціальних взаємин, насамперед за допомогою діалогу (уявного) з героями літературних творів.

На уроках літератури може бути задіяне широке коло театральних педагогічних методів: театральні ігри, гра-імпровізація, різні види театралізації.

Театральні ігри сприяють відступу від традиції, що стає штампом, та від загальноприйнятих підходів до вивчення творчості письменника, спрямовують учнів на пошук нового, нестандартного. Вони формують волю, активність, самостійність, збагачують почуття, дають можливість пережити радість від пізнання власних сил, сприяють соціальній адаптації, підвищенню самооцінки [1]. Серед ігор, що використовуються на уроках літератури, ефективною є гра-«проживання» образу. Умови гри: кожен учень обирає роль одного з героїв роману, що вивчається, та намагається уявити себе на його місці (домашнє завдання). Входження в образ відбувається з перших хвилин уроку (учні сидять

півколом і бачать обличчя один одного). Вчитель звертається до «літературних героїв»: «Ви знайомі? Представтесь один одному. А тепер розкажіть про себе. Що ви думаєте про світ, у якому живете? Як він ставиться до вас?» У процесі гри «літературні герої» можуть звертатись один до одного із запитаннями. Основним завданням вчителя на такому уроці є ставлення запитань-«подразників», що примушують учня мислити, вникати в проблему, спонукають ще раз звернутися до твору і подумати. Гра-«проживання» образу може бути використана під час вивчення таких літературних творів, як «Земля» О.Кобилянської, «Лісова пісня» Лесі Українки, «Злочин і кара» Ф.Достоевського та ін.

Позитивний ефект дає робота учнів над інсценуванням прозових творів. Учитель спрямовує школярів на те, щоб вони могли виділити основну сюжетну лінію оповідання (уривка з більшого літературного твору), визначити його зав'язку, кульмінацію і розв'язку; усвідомити рушійну силу дії – боротьбу, суперечки, ворожість тощо (конфлікт); визначити головних і другорядних осіб, зрозуміти сутність їхніх взаємин. Інсценування прозових творів, крім збагачення літературознавчих знань та вмінь, поглиблює розуміння школярами реальних життєвих колізій, психологічних станів людей, вчить всебічно аналізувати події та явища, що допомагатиме школярам розвивати культуру соціальної взаємодії.

Проблема організації театральної імпровізаційної діяльності підлітків на уроках літератури ґрунтовно досліджується І.Масанділовою [6]. На її думку, театральна імпровізаційна діяльність дає змогу учневі спонтанно, враховуючи тільки свої почуття «тут і тепер», побувати в різних ролях, «прожити» різні ситуації, співвіднести свій внутрішній світ із внутрішнім світом персонажа літературного твору. Підліток вживається в героя, програючи для себе багатоманітність ролей і психологічних ситуацій, що сприяє розвитку самосвідомості – визначального чинника формування особистості дитини цього вікового періоду. У результаті системного впровадження імпровізаційно-театральної діяльності на уроках та в позаурочний час відбувається зростання пізнавального інтересу учнів, розвиток їх соціально-комунікативних здібностей, збагачення емоційної сфери. Також змінюється ставлення дітей до класики – вона перестає бути для них «чужим світом».

Ефективність застосування театральної гри у навчальному процесі є досить вагомим, проте варто мати на увазі, що «театральні прийоми в педагогіці дають прекрасні результати, якщо під час їх використання постійно «включене» почуття міри. Якщо ж педагог «переграє» чи грає для себе, то урок із гарного спектаклю перетворюється в «мильну опера» [3, с. 10]. Це потребує від педагога достатньої театральної-педагогічних вмінь, належної підготовки до занять та професійної відповідальності.

Узагальнюючи, зазначимо, що використання театральних методів у процесі вивчення навчальних

дисциплін створює умови для активізації пізнавальних інтересів, творчих пошуків школярів, сприяє посиленню компетентнісної спрямованості навчальних предметів, усвідомленню учнями їх значущості для реальної життєвої практики, утверджує ідеї недирективного, суб'єкт-суб'єктного спілкування педагогів та учнів, дає можливість дітям засвоювати і перевіряти ефективність різних форм соціальної взаємодії, розвивати навички толерантної, неконфліктної співпраці у процесі розв'язування різноманітних проблем, розкриває простір для їхнього самовираження, самоствердження, наповнює життя позитивними емоціями та почуттями. Отже, навчальний процес з використанням театральних засобів вагомо впливає на якість соціального розвитку учнів.

Література

1. **Бетретдинова А.В.** Повышение интереса учащихся на уроках литературы приёмами театральной педагогики [Электрон. ресурс] / А.В. Бетретдинова // Интернет-журнал СахГУ «Наука, образование, общество». – 2004. – №6. – Режим доступа : <http://journal.sakhgu.ru/archive2.php?div=1>
2. **Букатов В.** Педагогічні таїнства дидактичних ігор / В.Букатов. – К. : Ред. загальнопед. газ., 2004. – 128 с.
3. **Букатов В.** Режиссура школьного общения / В.Букатов, М.Ганькина. – К. : Шкіл. світ, 2005. – 128 с.
4. **Ершова А.П.** Режиссура урока, общения и поведения учителя: пособие для учителя / А.П. Ершова, В.М. Бука-тов. – М.: Моск. психол.-соц. ин-т : Флинта, 1998. – 232 с.
5. **Жила С.О.** Театр і література: мистецтвознавчі і педагогічні проблеми взаємин: посіб. для вчителя / С.О. Жила. – Чернігів, 2001. – 123 с.
6. **Масандилова И.Л.** Инновационные технологии преподавания литературы в школе: театр импровизации [Электрон. ресурс] / И.Л. Масандилова // Педагогика искусства : электрон. науч. журн. 3-2009 / Ин-т худ. образования Рос. акад. образования. – Режим доступа : http://art-education.ru/AE-magazine/archive/nomer-3-2009/masandilova_06_09_2009.htm
7. **Масол Л.М.** Загальна мистецька освіта: теорія і практика: монографія / Л.М. Масол. – К. : Промінь, 2006. – 432 с.
8. **Миропольська Н.** Уроки художньо-естетичного циклу в школі: навчання і виховання: навч. посіб. / Н.Миропольська, С.Ничкало, В.Рагозіна, Л.Хлебникова, В.Шахрай. – Тернопіль : Навч. книга – Богдан, 2006. – 240 с.
9. **Мистецтво.** Програма для 5–8 кл. / Л.Масол (кер. авт. групи), О.Гайдамака, В.Горовенко, О.Калініченко, О.Комаровська, Н.Очеретяна, О.Оніщенко // Художньо-естетичний цикл. 5–11 класи. Програми для загальноосв. навч. закл. – К.; Ірпінь: Перун, 2005. – С. 122–159.
10. **Михалёва О.А.** Театрализация в школьном образовательном процессе: дис. ... канд. пед. наук: 13.00.01 – общая педагогика, история педагогики и образования / О.А. Михалёва / Исслед. центр проблем качества подготовки специалистов. – М., 2006. – 177 с.
11. **Художня культура.** Програма для 9–11 кл. / Авт.-уклад.: Л.Масол, Н.Миропольська // Художньо-естетичний цикл. 5–11 класи. Програми для загальноосв. навч. закл. – К., Ірпінь: Перун, 2005. – С. 184–221.
12. **Шахрай В.М.** Соціально-ціннісний аспект діяльності дитячого театру: монографія / В.М. Шахрай. – Біла Церква, 2005. – 172 с.

Анотації

Валентина ШАХРАЙ **Організація театраль-но-ігрової діяльності школярів як засобу їх соціального розвитку в процесі навчання**

У статті розкривається потенціал театраль-но-ігрової діяльності в навчальному процесі для розвитку пізнавального інтересу, поглиблення та зміцнення знань, а також соціального розвитку школярів, зокрема удосконалення їх соціально-комунікативних вмінь та навичок. Запропоновано варіанти використання театральних методів і прийомів під час вивчення предметів гуманітарного циклу.

Ключові слова: театраль-но-ігрова діяльність, школярі, навчання, соціальний розвиток, навчальні предмети гуманітарного циклу.

Валентина ШАХРАЙ **Организация театраль-но-игровой деятельности школьников как средства их социального развития в процессе обучения**

В статье раскрывается потенциал театраль-но-игровой деятельности в учебном процессе для развития познавательного интереса, углубления и укрепления знаний, а также социального развития школьников, в частности совершенствования их соци-ально-коммуникативных умений и навыков. Пред-лагаются варианты использования театраль-ных методов и приёмов при изучении пред-метов гуманитарного цикла.

Ключевые слова: театраль-но-игровая деятельность, школьники, обучение, социальное развитие, учебные предметы гуманитарного цикла.

Valentyna SHAKHRAI **The dramatic and entertainment activity organization of schoolchildren as a method of their social development in the process of studying**

The article deals with the potential of dramatic and entertainment activity in educational process for development of cognitive interest, deepening and strengthening of knowledge, and also social development of schoolchildren, in particular improvement of their social-communicative skills and abilities. Alternatives of usage of dramatic methods and techniques in studying of the humanities are suggested.

Keywords: dramatic and entertainment activity, schoolchildren, studying, social development, humanities.